

Katarina Cvitanić, Jelena Tomasović Grbić

Konzervatorsko-restauratorski zahvat na srebrnom okviru slike *Gospe od Zdravlja* iz crkve sv. Franje Asiškog u Imotskom

Katarina Cvitanić
Ministarstvo kulture RH
Konzervatorski odjel u Imotskom
HR-21260 Imotski, Ante Starčevića 7
Jelena Tomasović Grbić
Kvinar d.o.o.
HR-21312 Podstrana, Mile Gojsalić 27

UDK: 7.024.5(450)"18"
7.024.5.025.3/4(497.583Podstrana)"2019"
75.046.3:27-312.47(497.583Imotski)"17"
Stručni rad/Professional Paper
Primljen/Received: 10. 2. 2020.

Ključne riječi: Imotski, franjevci, slika *Gospe od Zdravlja*, fra Filip Grabovac, srebrni okvir, Pietro Fauro, restauracija

Keywords: Imotski, Franciscans, painting of *Our Lady of Health*, Fra Filip Grabovac, silver frame, Pietro Fauro, restoration

Kratki sažetak

Uz zavjetnu sliku Gospe od Anđela u imotskoj župnoj i samostanskoj crkvi sv. Franje Asiškog na osobit način štuje se i slika Gospe od Zdravlja koju je, nadahnut katoličkom obnovom koja se u Zagori događa nakon oslobođenja od Osmanlija, imotskom samostanu 1738. godine poslao fra Filip Grabovac iz Venecije. Naslikana je u shemi bizantske ikone *Glykofilouse* ili *Umiljenje*. Godine 1864. imotski gvardijan fra Felicije Luetić dao je u Italiji izraditi raskošno ukrašeni srebrni okvir za sliku kao zavjetni dar. Okvir je izradio venecijanski zlatar Pietro Fauro zvani Buri. Zbog jako lošeg stanja u veljači 2019. godine okvir je poslan na restauraciju u restauratorsku radionicu tvrtke Kvinar d.o.o. iz Podstrane. Zahtjevna restauracija okvira završena je u listopadu iste godine, kada je slika vraćena u obnovljeni okvir i montirana na svoj oltar u crkvi.

UVOD

Završetkom Drugog Morejskog ili Malog rata (1714. – 1718.) i utvrđivanjem granice između Mletačke Republike i Osmanskog carstva tzv. *Lineom Mocenigo* 1718. godine, mletački posjedi proširili su se na područje Imotske krajine i doline rijeke Cetine.¹ Čitav taj prostor Zagore geopolitički i kulturološki uključuje se u život Mletačke Dalmacije. Nakon stabilizacije političkih prilika, trebalo je u duhu katoličke obnove zagorsko stanovništvo osloboditi praznovjerja, primitivizma, uzdići u kulturi i osnažiti u vjeri.² U tome su franjevci vezani za samostane na Visovcu, u Sinju i Imotskom, uz franjevce iz makarskih samostana (u Makarskoj, Živogošću i Zaostrogu),

a uz pomoć makarskog biskupa Nikole Bijenkovića te misionara među kojima se ističu isusovci Ardelio della Bella, Bernard Zuzorić i Gian Lorenzo Camelli, odigrali neprocjenjivu ulogu.³ Za vrijeme osmanlijske vlasti bila je zabranjena gradnja novih crkvenih građevina; vlast je jedino dopuštala održavanje i popravak malobrojnih postojećih crkava.⁴ Na području Imotske krajine izvorni dijelovi građevina koje su nastale prije dolaska Osmanlija mogu se prepoznati u crkvama sv. Luke na Kamenmostu, sv. Duha na Lovreću, sv. Mihovila u Raščanima itd. No, sve te stare crkve nepovratno su izgubile svoje unutarnje ukrase, sakralne predmete i liturgijsku opremu.⁵ Stoga je bilo nužno stare crkve, gdje je to bilo moguće, obnoviti ili izgraditi nove crkve. Tijekom 18. stoljeća grade se brojne nove crkve koje se opremaju novim oltarima, slikama te ostalim potrebnim sakralnim predmetima i liturgijskim posuđem. Ta je obnova u zaleđu mletačke države rezultirala pojavom baroknog sloga koji je stilski reduciran u odnosu na „primorske“ oblike, zbog čeka barok u ambijentu Zagore nije isključivo stilska, nego je i kronološka kategorija.⁶

U pastorizaciji Imotske krajine nužno je bilo uspostaviti nove župe te sagraditi nove crkve i samostane ili stare i porušene obnoviti. Odmah nakon što je Imotski na blagdan Gospe od Anđela 2. kolovoza 1717. godine oslobođen od Osmanlija, Mlečani su osnovali vojnu župu i u tvrđavi Topani sagradili crkvicu Gospe od Anđela. Župnikom vojne župe imenovan je fra Stipan Vrljić koji je odmah

3 STANIČIĆ, ZORAIDA, 2007., 321.

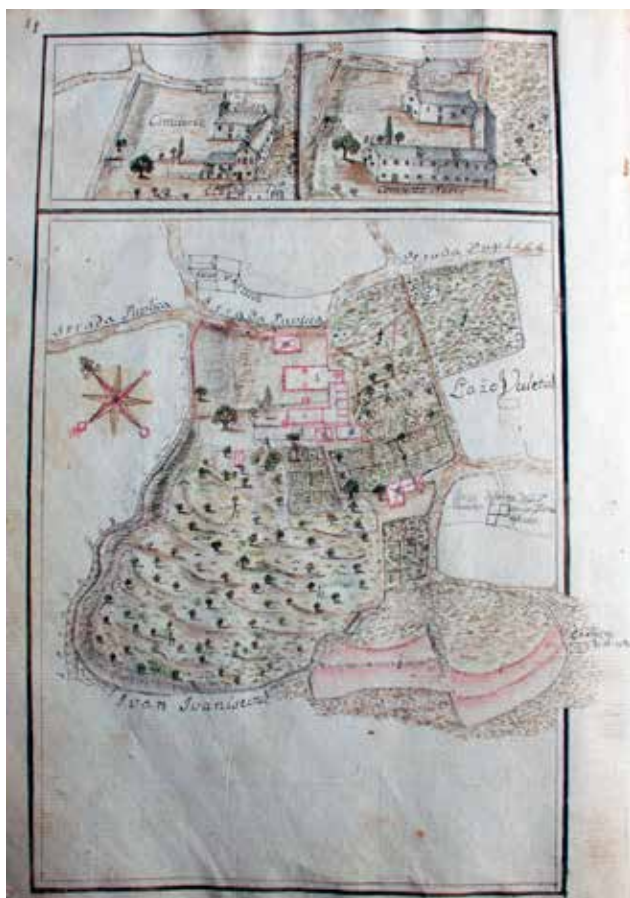
4 JURISČIĆ, KARLO, 1969., 101.-153., STANIČIĆ, ZORAIDA, 2018., 187.-207.

5 STANIČIĆ, ZORAIDA, 2018., 187.-207., STANIČIĆ, ZORAIDA, 1989., 183.-220., STANIČIĆ, ZORAIDA, 2007., 317.-328., JURISČIĆ, KARLO, 1969., 101.-153.

6 STANIČIĆ, ZORAIDA, 2007., 322., BILIĆ, DARKA, 2013.

1 UJEVIĆ, ANTE, 1991., 150.-177.

2 GRBAVAC, JOZO, 193.

1 Prikaz stare crkve i samostana iz Kurirovog Katastatika 1774. godine koji se čuva u franjevačkoj zbirci u Imotskom (fototeka KIM, 2019.)

Old church and convent as shown in Kurir's 1774 cadastre, preserved in the Franciscan collection in Imotski (KIM photo library, 2019)

u Veneciji dao naslikati zavjetnu sliku *Gospe od Anđela*⁷, koja se čuvala u crkvi na Topani.⁸ *Gospa od Anđela* postala je zaštitnicom grada Imotskog i čitave krajine. Također, odmah po oslobođenju u Imotskom osnovana je i župa za vjernike civile posvećena sv. Franji Asiškog, a prvim župnikom imenovan je fra Marko Tomasović Gagić⁹. Kako nije postojala crkva za vjernike civile, crkvu na Topani koristili su za duhovne potrebe i vojnici i civili. S vremenom je crkva na Topani postala pretijesna za svo stanovništvo, a kako nije bilo uputno da istu crkvu ko-

7 Slika je djelo nepoznatog majstora. Rađena je uljenim bojama na tri spojene daske zakrivljene po širini, dimenzija 80 x 63 cm. Prikazana je ikonografska kompozicija Majke Božje s anđelima koji je nose u nebo. Uspravljeni Gospin lik lebdi ispred neba zasjenjen sivim oblacima, a nose ga anđeli. Odjevena je u ružičastu haljinu preko koje je prebačen plavo-zeleni plašt koji pridržavaju serafini i kerubini. Iznad glave Bogorodice aplicirana je zlatna kruna. Slika je više puta preslikana, a ono što se danas vidi jest preslik iz 19. stoljeća. U kompoziciji i detaljima slike Gospe od Anđela prepoznaje se mletačko rokoko slikarstvo 18. stoljeća, uz preslike iz 19. stoljeća nekoga manje vještog slikara koji slika lica na shematski i šablonski način poput maske pa bi se moglo nagađati da ju je „uredio“ neki lokalni majstor. STANIČIĆ, ZORAIDA, 2018., 189-190.

8 VRČIĆ, VJEKO, 1989., 92.

9 Isto, 67.

riste vojnici i civili ukazala se potreba za gradnjom nove crkve za novoosnovanu župu sv. Franje Asiškog. Gradnja crkve započela je 1727., a završena 1736. godine.¹⁰ Poslove oko gradnje crkve vodio je fra Stipan Vrljić koji se odrekao vojničkog župništva u tvrđavi i 1728. godine od fra Ante Ivančevića preuzima poslove oko gradnje župne crkve te postaje župnikom župe sv. Franje Asiškog. Nakon završetka gradnje crkve, 1740. godine započelo se i s gradnjom samostana južno od crkve¹¹ (sl. 1).

SLIKA GOSPA OD ZDRAVLJA

Potaknut nastajanjem i širenjem katoličkog bogoštovanja, a kao dar crkvi prigodom prijenosa imotskog samostana u grad Imotski,¹² fra Filip Grabovac (1697. – 1749.) 1738. godine šalje iz Venecije sliku Bogorodice s Djetetom.¹³

Fra Filip Grabovac bio je franjevac, pripadnik provincije Presvetog Otkupitelja, rodом iz Podosoja kraj Vrlike. Istaknuti je hrvatski pjesnik i filozof. U red je stupio 1718. godine, a zaređen je u Zaostrugu 1726. godine.¹⁴ Godine 1729. imenovan je vojnim kapelanom hrvatske konjice: *Campagnia de Croati a cavallo* ili *Regimento della cavalleria croata*, u mletačkoj vojsci na *terra ferma*, a njegova „cavalleria“ kretala se od Udina do Brescie sa sjedištem u Veroni u samostanu sv. Bernarda.¹⁵

Fra Filip je službujući u sjevernoj Italiji među hrvat-

10 Isto, 67-69.

11 Franjevački samostan u Imotskom građen je u više faza. Prvo je 1740. godine uz južnu stranu crkve sagrađeno zapadno krilo. Fra Šimun Gudelj 1765. godine počinje s gradnjom monumentalnoga južnog krila koje je dovršeno tek 1861. godine. Samostan je više puta dograđivan i obnavljan, a današnji izgled dobio je 1995. – 1996. godine kada je nadograđen još jedan kat. Ortogonalna samostanska krila međusobno formiraju poluotvoreni klaustar koji je otvorenom stranom orijentiran na jug, s kvalitetnom vizurom na samostanski vrt. Vanjski zidovi samostana pretežno su kameni, djelomično ožbukani. Zgrade su zakrovljene četverstrešnim i dvostrešnim krovom pokrivenim crijepom. VRČIĆ, VJEKO, 1978., 187-193., VRČIĆ, VJEKO, 1989., 65-76.

12 Prije nego što su Osmanlije zauzeli Imotsku krajinu, franjevci su bili prisutni na ovim prostorima. Točno mjesto njihovoga prvobitnog samostana još uvijek se ne zna, ali se pretpostavlja da je bio negdje blizu izvora rijeke Vrljike. Nakon što su Osmanlije krajem 15. stoljeća zauzeli Imotsku krajinu, možda već krajem 16., a najvjerojatnije početkom 17. stoljeća, franjevci odlaze na otočić Manastir u Prološkom blatu gdje grade samostan. Ondje, uz povremena kraća napuštanja, borave do 1715. godine kada je samostan zauvijek napušten i porušen. Tada, strahujući od osmanske osvete, franjevci bježe u Omiš gdje 1716. godine počinju graditi novi samostan koji je dovršen 1718. godine. Po oslobođenju Imotskog od Osmanlija, franjevci su odlučili sagrađiti samostan u samom gradu odnosno „prenijeti“ samostan iz Omiša u Imotski. Tome se izričito protivio makarski biskup Stipan Blašković jer bi time bilo umanjeno njegovo biskupsko pravo, budući da su samostani izuzeti iz biskupske vlasti te je smatrao, ako se žele vratiti u Imotski, da moraju otići u samostan u Prološko blato odakle su i otišli. Unatoč njegovom protivljenju, franjevci su dobili sve potrebne dozvole od civilnih i vjerskih vlasti 1738. godine te je gradnja samostana započela 1740. godine. VRČIĆ, VJEKO, 1989., 67-74, JURISČIĆ, KARLO, 1972., 109-125., GRBAVAC, JOZO, 2018., 188-189.

13 CRNICA, ANTE, 1939., 66-70, ETEROVIĆ KARLO, 1927., 25, VRČIĆ, VJEKO, 85, STANIČIĆ, ZORAIDA, 2018., 192.

14 ŠVELEC, FRANJO, 1986., 12.

15 ŠVELEC, FRANJO, 1986., 12, CRNICA, ANTE, 1939., 204-212.

2 Slika Gospe od Zdravlja iz crkve Gospe od Zdravlja u Splitu (fototeka KIM, 2019.)

Painting of Our Lady of Health from the church of Our Lady of Health in Split (KIM photo library, 2019)

3 Kninska slika Gospe Žalosne ili Milosne (fototeka KST, 1975.)

Painting of Our Lady of Sorrows or of Mercy in Knin (KST photo library, 1975)

skim vojnicima, mahom Dalmatincima, uvidio kako štetnost mletačke politike naspram naših zemalja tako i negativne pojave kod naših oficira koji su po dolasku u mletačku službu na talijansko područje odbacivali svoju narodnu odjeću, ukrase i oružje, što je smatrao prvim korakom prema odnarođivanju.¹⁶ U svojim pjesmama opominje i osuđuje takvo ponašanje te skreće pozornost na opasnost i štetnost mletačke politike. Njegova uvjerenja kulminirala su u kapitalnom dijelu *Cvit razgovora naroda i jezika iliričkoga aliti rvackoga* iz 1747. godine. Dva niža sinjska časnika podnose prijavu vlastima s optužbom kako dijelovi knjige predstavljaju uvredu za državnu vlast i stanovništvo sinjske krajine. Na osnovi te optužbe osuđen je u Veneciji i bačen u zloglasnu tamnicu *sotto i piombi*. Radi lošega zdravstvenog stanja ubrzo je prebačen u kućni pritvor na otočić Santo Spirito južno od Venecije, gdje se nalazio franjevački samostan i tamnica za duhovna lica, te ondje i umire 1749. godine.¹⁷ Naklada knjige gotovo je u cijelosti javno spaljena, a jedan primjerak od svega nekoliko do danas sačuvanih čuva se u imotskoj samostanskoj knjižnici. Fra Filip je službujući

u sjevernoj Italiji iz prve ruke doprinio događanjima oko uključivanja novoosvojenih područja Dalmatinske zagore u mletačku državu. Siromašnim dalmatinskim samostanima i crkvama slao je razne slike te sakralne i liturgijske predmete. Tako je u Veneciji nabavio dvije Gospine slike nepoznatog autora za franjevački samostan u Splitu na Dobrom te za franjevački samostan i crkvu sv. Franje Asiškog u Imotskom¹⁸ (sl. 2). U isto vrijeme dvije slične Gospine slike, također nepoznatog autora, stigle su u crkvu i samostan sv. Ante Padovanskog u Kninu te u crkvu Gospe od Ružarija u rodnoj mu Vrlici¹⁹ (sl. 3, 4). Prema predaji, i ove dvije slike su njegov dar.²⁰ U recentnoj literaturi, na osnovi ove predaje, a i s obzirom na sličnost slika te pretpostavku da potječu iz iste mletačke umjetničke škole, kao i na činjenicu kako je fra Filip bio rodom iz Vrlike, vrlička i kninska slika navode se kao njegov dar.²¹ Međutim, u relevantnim izvorima odnosno samostanskim arhivima za sada nema potvrda ovih pretpostavki te se jedino splitska i imotska slika sa sigurnošću mogu smatrati njegovim darom.

18 CRNICA, ANTE, 1939., 66-70, ETEROVIĆ KARLO, 1927., 25, VRČIĆ, VJEKO, 85, STANIČIĆ, ZORAIDA, 2018., 192.

19 STANIČIĆ, ZORAIDA, 2018., 192.

20 CRNICA, ANTE, 1939., 66-70, ETEROVIĆ KARLO, 1927., 25, BALIĆ, KARLO, 12, 37.

21 STANIČIĆ, ZORAIDA, 2007., 322, STANIČIĆ, ZORAIDA, 2018., 192.

16 ŠVELEC, FRANJO, 1986., 12-17, CRNICA, ANTE, 1939., 204-212.

17 ŠVELEC, FRANJO, 1986., 17.

4 Slika *Gospe od Ružarija* iz Vrlike (<https://www.facebook.com/zupavrlika.gosparuzaricaphotosa.9932107074093192450370431693332typeer>)
Painting of *Our Lady of the Rosary* from Vrlike (<https://www.facebook.com/zupavrlika.gosparuzaricaphotosa.9932107074093192450370431693332typeer>)

5 Slika *Gospe od Zdravlja* iz imotske crkve sv. Franje Asiškog (fototeka KIM, 2019.)

Painting of *Our Lady of Health* from the church of St Francis of Assisi in Imotski (KIM photo library, 2019)

Nakon što su 1991. godine u Domovinskom ratu velikosrpska i Jugoslavenska narodna armija okupirale grad Vrliku, župna crkva Gospe od Ružarija sa svojim je inventarom devastirana. Dugo godina smatralo se da je slika nepovratno uništena, međutim pronađena je i 2017. godine restaurirana.²² Slika se štuje kao *Gospa od Ružarija*. Kninska slika, koja se štovala kao *Gospe Žalosna* ili *Gospe Milosna*, nepovratno je uništena u ratnim razaranjima tijekom Domovinskog rata. Kopirala je mnogo poznatiju sliku *Gospu Sinjsku*.²³ Splitska i imotska slika gotovo su identične: obje prikazuju Bogorodicu s Djetetom u shemi bizantske ikone *Glykofilouse* ili *Umiljenje*, a štuje se kao Gospe od Zdravlja.²⁴ Ove slike su, ne slučajno, slikane u maniri ikona te postaju temelj uspostave novih, jakih kršćanskih kultova na području gdje su raniji, uz rijetke izuzetke *Gospe Visovačke*, davno izbrisani.²⁵ Naime, mletačke vlasti nakon oslobođenja, vjerojatno radi lakšeg pridobivanja vjernika, ne inzistiraju na štovanju sv. Marka, koji je bio „državni“ svetac i zaštitnik Republike, iako su pokušali, već inzistiraju na pobožnosti Bogorodici čije se štovanje u masovnim razmjerima proširilo po Zago-

ri.²⁶ Jedini svetac, uz Bogorodicu, čije se štovanje također masovno raširilo po Zagori jest sv. Ante Padovanski.

Sam blagdan Gospe od Zdravlja potječe iz Mletačke Republike. Nastanku i proširenju ovog kulta prethodili su događaji koji su se odvijali nekih 100 godina prije nego što su slike stigle u Dalmaciju. Kada je 1630. godine zavlada epidemija kuge u sjevernoj Italiji, ona se proširila i na Veneciju gdje je usmrtila trećinu stanovništva. Kako molitve i procesije sv. Roku i sv. Lorenzu Giustinianu nisu uspjele zaustaviti val epidemije, mletačko Veliko vijeće odlučilo je kao zavjet sagraditi novu crkvu koja će biti posvećena Blaženoj Djevici Mariji, za koju su držali da je zaštitnica Venecije. Također je odlučeno da će Veliko vijeće pohoditi crkvu svake godine 21. studenoga, na blagdan Prikazanja Djevice Marije u hramu.²⁷ Kao lokacija za novu crkvu izabran je Carinski vrt pokraj zgrade Dogane stoga što se do njega lako moglo doći u procesiji od trga

22 Zahvat na slici izvela je restauratorica Sandra Šustić. STANIČIĆ, ZORAIDA, 2018., 193.

23 STANIČIĆ, ZORAIDA, 2018, 193.

24 Isto, 193.

25 STANIČIĆ, ZORAIDA, 2007., 322.

26 U Dalmatinskoj zagori mali je broj crkava posvećen sv. Marku. Taj titular nose crkve iz 18. i 19. stoljeća u Vinovu, Crivcu, Orahu i Podbablju. U primorju njemu su posvećene katedrale u Korčuli i Makarskoj te dominikanski samostan i crkva u Hvaru. Usp.: STANIČIĆ, ZORAIDA, 2018., 192.

27 Procesija je danas poznata kao *Festa della Madonna della Salute* i u njoj tradicionalno sudjeluju venecijanski dužnosnici. Ide od trga sv. Marka do bazilike *Santa Maria della Salute* kao znak zahvalnosti za oslobođenje od kuge. Za tu priliku gradi se i poseban pontonski most preko kanala Grande. https://hr.wikipedia.org/wiki/Santa_Maria_della_Salute?fbclid=IwAR0gH1TghzSmCDH_vje4HzVrfZxW3ALo4fWmMb0ev5k_13MOt_9xWWDbKCo (10. 1. 2020.)

6 Crkva sv. Franje Asiškog i samostan (fototeka KIM, 2016.)
Church and convent of St Francis of Assisi (KIM photo library, 2016)

sv. Marka, ali i radi odnosa koji rt ima prema otoku San Giorgio, trgu sv. Marka i zavjetnoj crkvi *Il Rendetore*, s kojima tvori simbolički luk. Crkva se gradila od 1631. do 1681. godine i nazvana je *Santa Madona della Salute* (Gospa od Zdravlja).²⁸ Štovanje i slavljenje blagdana Gospe od Zdravlja, koji se slavi na dan Marijinog prikazanja u hramu, vrlo brzo se proširio na sve krajeve pod Mletačkom vlašću pa tako i u Dalmaciju.

Na imotskoj slici (160 x 106 cm) na tamnoj pozadini s gustim oblacima Majka drži Dijete na svojoj lijevoj strani grleći ga objema rukama. Lice joj je prislonjeno na lice Djeteta koje je desnom rukom nježno hvata za bradu. Odjeveni su u tradicionalnu bizantsku odjeću. Gospa je u crvenoj haljini s plavim plaštem ukrašenim zlatnim cvjetnim viticama i zvjezdicama koji joj poput vela pokri-va glavu, a pod njim se nazire bijeli veo. Isus je odjeven u crvenu tuniku i oker-žuti plašt koji je prebačen oko njegova desnog ramena. Oko vrata ima ogrlicu-krunicu od crvenih koralja. Vidljive su bijele aureole oko njihovih glava. Slika je krunjena 1864. godine, kada su na nju aplicirane Isusova i Gospina kruna.²⁹ Isusova je kruna jednostavnog oblikovanja, srebrna s lisnatim istacima i pozlaćenim rubom te ukrašena gemama od staklene paste. Bogorodica ima dvije krune: manju zlatnu apliciranu na veću srebr-

nu, koje su bogato ukrašene biljnim motivima i volutama. Obje krune pridržavaju po dva lebdeća krilata anđela sa svake strane. Gornji drže vrpce sa dvanaest zvjezdica.³⁰ Na objema Gospinim krunama nalaze se punce, na manjoj zlatnoj kruni: F ispod R V; na većoj srebrnoj: M C. Iako je Gospina slika prikazana u shemi bizantske ikone, slikana je na platnu, a ne na drvenoj podlozi kako bi se to očekivalo te ima stilske odlike mletačkog rokoka.³¹ Cjelokupni dojam slike vrlo je upečatljiv i potiče, može se reći, jedan empatički doživljaj majčinske nježnosti, zaštite i ljubavi. Uz zavjetnu sliku Gospe od Anđela, vrlo brzo su vjernici na osobit način počeli štovati i častiti ovu Gospinu sliku, što se zadržalo i do današnjih dana (sl. 5).

Gdje se slika po dolasku u imotski samostan čuvala, ne zna se. U staroj imotskoj crkvi postojao je Gospin oltar koji je fra Ivan Vujčić 1834. godine kupio u Splitu kod fratara na Dobrome.³² O izgledu tog oltara ne zna se ništa, ali može se pretpostaviti da je na njemu bila slika Gospe

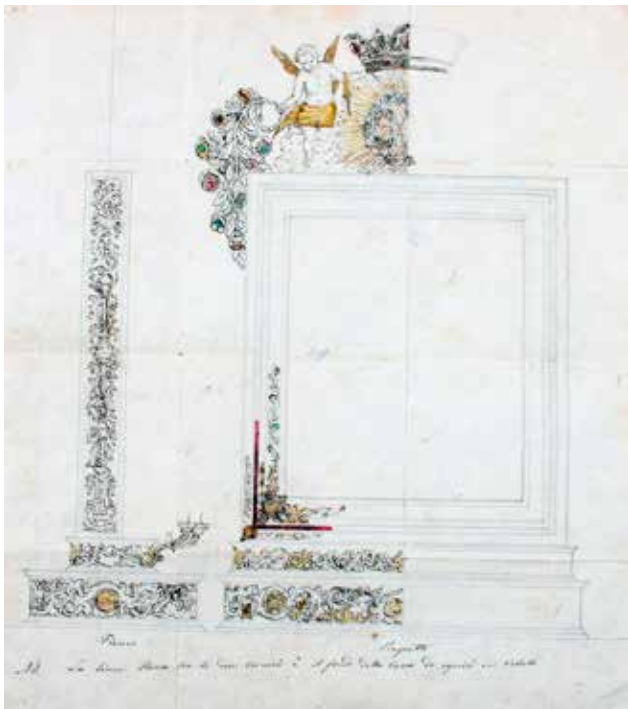
30 Isto, 194.

31 Isto, 194.

32 O unutarnjem uređenju stare crkve ne zna se gotovo ništa. Zna se da je postojao veliki glavni oltar, ali se ne zna kome je bio posvećen. Uz Gospin oltar s ovom slikom te liturgijsko posuđe i misno ruho u crkvi su se, koliko je zasad poznato, nalazili drveni kip sv. Ante Padovanskog, rad Luigija Tenaglia iz 1781. godine, i kip sv. Paškala Bajlonskog nepoznatog autora s kraja 18. stoljeća. Nakon izgradnje nove crkve sve tri su umjetnine u nju prenesene i nalaze se na pripadajućim oltarima. VRČIĆ, VJEKO, 1989., 69, 85; IVANIŠEVIĆ, MILAN, 1989., 330-331.

28 Isto.

29 STANIČIĆ, ZORAIDA, 2018., 194.

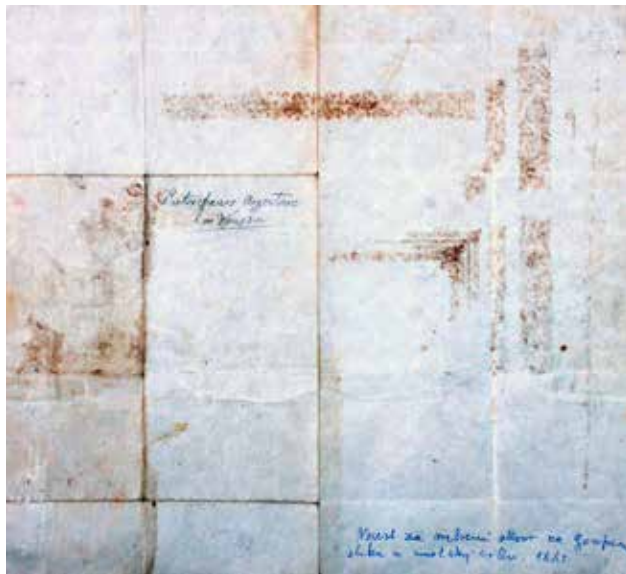
7 Nacrt za srebrni okvir slike *Gospa od Zdravlja* (fototeka KIM, 2019.)
Design for the silver frame of the painting of *Our Lady of Health* (KIM photo library, 2019)

od Zdravlja, budući da se zavjetna slika Gospe od Anđela čuvala u njejoj crkvi na tvrđavi Topani.

SREBRNI OKVIR SLIKE GOSPE OD ZDRAVLJA

Kako je nakon stabilizacije političkih i ekonomskih prilika pučanstvo Imotskog raslo, tako je stara crkva bila sve tješnja te se ukazala potreba za gradnjom veće samostanske i župne crkve. Stara crkva porušena je 1861. godine, da bi se dvije godine kasnije nešto istočnije od mjesta gdje se nalazila stara crkva počela graditi nova, današnja samostanska i župna crkva sv. Franje Asiškog.³³ Ostatci zidova stare crkve vide se i danas na južnoj strani dvorišta današnje crkve. Gradnja nove crkve³⁴ dovršena je 1888. godine, a crkva je posvećena 1904. godine³⁵ (sl. 6).

Godinu dana nakon što se počela graditi nova crkva, slika *Gospe od Zdravlja* je okrunjena te je iste godine imot-

8 Poledina nacрта s natpisom o autoru okvira (fototeka KIM)

Back side of the design with an inscription related to the author of the frame (KIM photo library)

ski gvardijan fra Felicije Luetić dao u Italiji izraditi raskošni srebrni profilirani okvir u formi oltarića za sliku kao zavjetni dar.³⁶ Okvir je jedan od prvih predmeta koji su nabavljeni za novu crkvu, što pokazuje koliko je važnost slika imala za vjernički puk. Srebrni okvir izradio je poznati venecijanski zlatar Pietro Fauro zvani Buri.³⁷ U samostanskoj zbirci sačuvan je dio nacрта po kojem je izrađen okvir s natpisom na poledini: "*Pietro Fauro Argentiere/ in Venezia*" (sl. 7, 8). Pietro Fauro bio je plodonosan majstor. Među njegove najznačajnije radove ubrajaju se dva srebrna kandila u crkvi sv. Marka u Veneciji koje je izradio zajedno s bratom Lorenzom.³⁸ Za župnu crkvu Rođenja Bogorodice u Prčnju (Bogorodičin hram) u Boki kotorskoj 1862. godine izradio je srebrno raspelo s reljefima evanđelisti i šest srebrnih svijećnjaka.³⁹ Također se istaknuo i kao vrstan restaurator metalnih predmeta. Posebno je značajna njegova restauracija bizantinskog kaleža, tzv. kaleža cara Romana II. iz 10. stoljeća koji se čuva u riznici crkve sv. Marka u Veneciji, a predstavlja jedan od najvećih i najznačajnijih kaleža te riznice.⁴⁰

Srebrni okvir slike (161,8 x 106 x 36 cm) sastoji se od dvaju kvadratičnih okvira spojenih sa stražnjih strana u jedan veliki dvostrani okvir. S prednje strane je srebrni, djelomično pozlaćeni lim postavljen na drvenu bazu, dok

33 IVANIŠEVIĆ, MILAN, 1989., 323-343, VRČIĆ, VJEKO, 1989., 76-81.

34 Crkva je monumentalna trobrodna građevina, neoromaničkog stila, s polukružnom apsidom na istoku. Građena je od fino obrađenih kamenih blokova slaganih u redove. Središnji glavni brod crkve širi je i viši od bočnih brodova. Zidovi svetišta rastvoreni su s po šest pravilno raspoređenih prozora s lučnim završetkom. Istovrsni prozori rastvaraju lateralne zidove. Prozori, osim onih na bazilikalnom zidu, ukrašeni su vitrajima slikara Josipa Botterija. Arhitektonska dekoracija vanjsjete je minimalna. Plitke lezene na pročelju artikuliraju rubove brodova te su pri vrhu spojene slijepim lukovima koji prate liniju vijenca i krova. Pročelje rastvaraju tri portala s polukružnim lukom, po jedan za svaku lađu, te tri rozete, po jedna iznad svakog portala. Portali su dodatno naglašeni dodavanjem pilastara u obliku dovratnika na koje se oslanja trokutasti zabat. Krov je dvostrešan iznad srednje lađe, a jednostrešan iznad bočnih lađa. IVANIŠEVIĆ, MILAN, 2004., 148, <http://www.samostan-imotski.hr/zajednice-top-menu/93-povistana> (9. 1. 2020.)

35 VRČIĆ, VJEKO, 1989., 81-82. IVANIŠEVIĆ, MILAN, 1989., 331-333.

36 VRČIĆ, VJEKO, 1989., 85-86.

37 IVANIŠEVIĆ, MILAN, 1989., 330.

38 <https://books.google.hr/books?id=JnilErP3BfEC&pg=PA173&dq=Pietro+Fauro&hl=hr&sa=X&ved=0ahUKewi15rCXybtIAhXNmIsKHdnoCskQ6AEIjzAA#v=onepage> (16. 1. 2020.)

39 IVANIŠEVIĆ, MILAN, 1989., 356.

40 [https://books.google.hr/books?id=vw5731R_6mwC&pg=PA129&lpg=PA129&dq=Pietro+Fauro&source=bl&ots=npZLm_7lZl&sig=ACFu3U1QinGWCcPS-\(16.1.2020\)](https://books.google.hr/books?id=vw5731R_6mwC&pg=PA129&lpg=PA129&dq=Pietro+Fauro&source=bl&ots=npZLm_7lZl&sig=ACFu3U1QinGWCcPS-(16.1.2020))

9 Srebrni okvir sa slikom Gospe od Zdravlja (fototeka KIM, 2019.)
Silver frame with the painting of *Our Lady of Health*
(KIM photo library, 2019)

10 Stražnja drvena strana okvira slike Gospe od Zdravlja
(fototeka KIM, 2019.)

Wooden back side of the frame of the painting of *Our Lady of Health*
(KIM photo library, 2019)

je stražnja strana pozlačeno i posrebrreno drvo s pričvršćenim tamnocrvenim platnom u sredini. Okvir se naslanja na postolje u obliku dvije stepenice. Čitav okvir, kao i postolje, ukrašen je bogatim vegetabilnim motivima. Cvjetne vitice, listovi akantusa i veliki pozlačeni cvjetovi postavljeni su na donjim i gornjim kutovima, a rađeni su u plitkom reljefu. U središta većih i manjih cvjetova umetnuti su raznobojni ukrasni kamenčići i geme od staklene paste. Okvir je nadvišen bogato ukrašenom atikom na kojoj dva krilata anđela na oblacima jednom rukom pridržavaju krunu s pozlaćenim cvjetovima i poludragim raznobojnim kamenčićima, a drugom rukom raskošnu viticu s lišćem i pozlaćenim većim cvjetovima s raznobojnim kamenčićima koja pada preko bočnih strana okvira. Ispod krune je središnji medaljon oblikovan od snopova zraka koje se radijalno šire. U središtu medaljona Gospin je pozlačeni monogram unutar cvjetnog vijenca. S prednje strane okvira nalazi se staklo rađeno starom tehnikom puhanja pa je u donjem dijelu ostao mjehur od zarobljenog zraka kao svjedok autentičnosti. Stražnji, drveni dio okvira ukrašen je bogatim florealnim ukrasom te je pozlaćen i posrebrren. Na više mjesta na okviru nalaze se po tri iste punce: *globo con lo zodiaco*, C T G u ovalu te nečitka punca. Srebrni, raskošni i dijelom pozlačeni okvir

napravljen je tradicionalnim tehnikama obrade plemenitih metala: lijevanjem, iskucavanjem, graviranjem i rezbarenjem. Pietro Fauro je kombinirajući na okviru srebro s pozlatom dodatno istaknuo značenje i ljepotu same slike. Iako je okvir izrađen 1864. godine, načinom izrade te oblikovanjem, rasporedom i brojnošću ukrasa imitira ranije barokne oblike. Kako su krune za sliku nabavljene iste godine kao i okvir te su izrađene sličnim tehnikama i od istih metala, moguće je da su i krune djelo zlatara Pietra Fauro (sl. 9, 10).

Nakon izgradnje nove crkve 1888. godine bilo je potrebno urediti i njenu unutrašnjost. Prvotno su za crkvu, 1881. godine, u radionici Rako⁴¹ izrađena tri drvena oltara: Gospin oltar, oltar sv. Antuna Padovanskog i oltar

⁴¹ Altaristička radionica obitelji Rako djelovala je u Imotskom od oko 1860. do oko 1910. godine. U tom vremenu njeni majstori opskrbljuju crkve Imotske i Vrgoračke krajine, vjerojatno i obližnje Hercegovine, ponajviše drvenim oltarima, ali i komadima različitoga crkvenog namještaja, pa čak i slikama. Na oblikovanje „Rakinih oltara“ utjecali su mramorni oltari crkava dalmatinskih primorskih gradova do kojih su dopirala raskošna scenografska rješenja venecijanskog baroka 17. i 18. stoljeća. Majstori ove radionice nastojali su udovoljiti ukusu naručitelja (župnika) koji su nastojali dašak ambijenta primorskih crkava prenijeti u svoje sredine. Budući da je mramor bio skup, morali su se zadovoljiti drvenim imitacijama kakve je izrađivala ova radionica. Iako u Dalmaciji postoji tradicija obiteljskih radionica, malo se gradova može podičiti činjenicom da je u njima u jednom trenutku djelovala altaristička radionica kao što to može Imotski. MARASOVIĆ, JOŠKO, 2016., 1-19.

11 Bogorodičin oltar u crkvi sv. Franje Asiškog (fototeka KIM 2015.)
Altar of the Madonna in the church of St Francis of Assisi
(KIM photo library, 2015)

12 Zatečeno stanje prednje strane okvira (fototeka KIM, 2019.)
Condition of the front side of the frame before restoration
(KIM photo library, 2019)

sv. Paškala Bajlonskog.⁴² No, kako se nešto kasnije odlučilo napraviti mramorne oltare, ovi drveni su prodani: Gospin oltar crkvi sv. Roka u Vinjanima Donjim, i to je današnji glavni oltar sv. Roka, oltar sv. Antuna Padovanskog crkvi sv. Mihovila u Prološcu, i to je današnji bočni Gospin oltar, te oltar sv. Paškala Bajlonskog crkvi sv. Franje Asiškog u Posuškom Gradcu.⁴³ Oltar sv. Paškala Bajlonskog više ne postoji. Vjerojatno je uništen nakon liturgijskih promjena koje su uslijedile poslije Drugoga vatikanskog koncila. Nakon prodaje ovih oltara za crkvu je početkom 20. stoljeća izrađeno pet mramornih oltara od kojih su četiri djelo klesarske radionice Pavla Bilinića iz Splita (glavni oltar Presvetog Sakramenta, oltar sv. Franje Asiškog, oltar sv. Paškala Bajlonskog i Gospin oltar), a jedan (oltar sv. Ante) rad je Vicka Tagliaferra i Gaetana Voltolinija, također iz Splita.⁴⁴ U sjevernom brodu crkve, prema apsidi, nalazi se Gospin oltar. O nacrtu i narudžbi oltara nema podataka. Najvećim dijelom financirao ga je fra Alfonso Nikola Ivanović, dok su ostali troškovi podmireni prodajom starog drvenoga Gospinog

oltara.⁴⁵ Oltar je arhitektonskog tipa, oblika slavluka, izrađen od kararskog mramora čiji su pojedini dijelovi ukrašeni tehnikom mozaika, pozlaćeni te bojeni. Stipes oltara podignut je na tri stepenice. Bočno od stipesa su uvučeni postamenti koji nose retabl i kipove postavljene na rubovima središnjeg dijela oltara. Ukrašeni su glavica anđela s krilima. Retabl oltara je podignut za dvije stepenice. Na prvoj stepenici postavljeno je svetojranje oblika malog hrama. Predela, koja je profilirana po svom gornjem i donjem rubu, obrće se na svojim krajevima u postamente za stupove. Ukrašavaju je girlande, svitci i grbovi s vrpčama u plitkom reljefu. Središnji dio oltara oblikovan je kao niša pravokutnog oblika koju flankiraju dva para stupova s korintskim kapitelima i kaneliranim deblima. Bočne stranice niše ispunjene su vegetabilnim reljefnim motivima, dok pozadinu niše obrubljuju dvije viseće girlande u visokom reljefu. U nišu je postavljeno pravokutno postolje ukrašeno sa šest anđeoskih glavica s krilima koje nosi srebrni okvir za sliku Gospe od Zdravlja. Stupovi nose trodijelnu trabeaciju. Nad trabeacijom se uzdiže lučni zabat na čijim su krajevima postavljene

42 IVANIŠEVIĆ, MILAN, 1989., 330.

43 Isto, 330.

44 VRČIĆ, VJEKO, 1989., 84-86.

45 Isto, 85.

13 Zatečeno stanje atike (fototeka KIM, 2019.)

Condition of the upper tier before restoration (KIM photo library, 2019)

sjedeće skulpture anđela s krilima koji u rukama drže cvijeće, dok se na vrh zabata isturena u prostoru oslanjaju dva anđela koji svojim podignutim rukama pridržavaju metalnu krunu. Iznad zabata je atika čije su bočne stranice ukrašene volutama i vegetabilnim motivima u visokom reljefu. Na njenom vrhu je križ. Nakon što je oltar izrađen i u crkvi montiran, u njegovu nišu postavljena je slika *Gospe od Zdravlja* u srebrnom okviru, gdje se i danas nalazi (sl. 11).

ZATEČENO STANJE OKVIRA

Protokom vremena okvir je pretrpio znatna oštećenja (sl. 12). Srebrni lim je oksidirao te je dijelom bio prekriven produktima korozije i nečistoćama tamnosrebrne, bijele, tamnožute i zelene boje. Nataloženi sloj nečistoće, vidljiv s obje strane okvira, nastao je dugogodišnjim nakupljanjem prašine i čađe kao produkta izgaranja svijeća i voska. Na površini srebra bili su vidljivi tragovi čišćenja, površinskih ogrebotina i udubljenja. Na više mjesta nedostajali su čavlići koji su ga spajali s drvenom podlogom. Na pojedinim mjestima čavli su bili zamijenjeni recentnim željeznima koji su korodirali te povećali svoj volumen, mehanički oštetili predmet te ga dodatno obojili korozijom željeza (sl. 13). Pozlata je na pozlaćenim dijelovima bila istrošena te se ispod nje naziralo srebro. Bila je prekrivena produktima korozije i nečistoćama tamnožute, crne i bijele boje. Srebrni dio bio je oštećen mehaničkim putem u vidu nedostajućeg materijala, savijenoga srebrnog lima, napuknuća materijala kao i tragova prijašnjih intervencija. Fino izrađeni ukrasi nagrđeni su na mnogo mjesta upravo savijanjem i gnječenjem tankog lima te rupicama prijašnjih popravaka. Velik broj ukrasa kao što su fragmenti cvjetnih vitica, listova akantusa i pozlaćenih cvjetova nedostajao je, kao i poneki ukrasni kamenčići (raznobojna stakalca). Prijašnjim neadekvatnim intervencijama oštećeni i odvojeni dijelovi

14 Zatečeno stanje bočne strane okvira (fototeka KIM, 2019.)

Condition of the lateral side of the frame before restoration (KIM photo library, 2019)

učvršćeni su za okvir zahrđalom žicom i konopcem te armirani željeznim pločicama. Tako su oštećene ruke anđela i raskošne vitice naatici bile učvršćene na okvir zahrđalom žicom i konopcem te armirani željeznim pločicama. Željezne pločice bile su montirane preko polikromirane pozlate krune, što je oštetilo polikromiju na kruni. Radi stabilnosti anđela čak je upotrijebljena prazna konzerva kao armatura (sl. 14-16). Stražnji drveni dio okvira izvorno je bio pozlaćen i posrebrn, ali su ga s vremenom prekrile površinske nečistoće (sl. 17). Pojedini florealni elementi bili su oštećeni ili su u potpunosti nedostajali. Pozlata je bila bolje sačuvana od srebra, a na mjestima gdje je bila oštećena vidljiv je bolus te preparacija, dok je na posrebrnim dijelovima bila vidljiva samo preparacija. Posrebrnjeni dijelovi većinom su oksidirali i poprimili sivocrnu nijansu te je srebro bilo vidljivo samo u tragovima. Drveni dio bio je velikim dijelom oštećen čavličima kojima je metalni dio učvršćen za drvo. Vrhovi čavlića prolazili su kroz zvijezdu na kruništu i savijeni su preko pozlaćenoga drvenog dijela. Jedno krilo figure anđela i njegova ruka bili su potpuno odlomljeni i čavlima spojeni u cjelinu. Vrh drvene krune također je bio odlomljen.

15 Zatečeno stanje anđela (fototeka KIM, 2019.)
Condition of angel figures before restoration (KIM photo library, 2019)

Zajedničkim dogovorom imotskog gvardijana fra Kristiana Stipanovća i nadležnih konzervatora odlučeno je kako je, zbog jako lošeg stanja, nužno obnoviti srebrni okvir slike.⁴⁶ U veljači 2019. godine okvir je poslan na restauraciju u restauratorsku radionicu tvrtke Kvinar d.o.o. iz Podstrane.

KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKI RADOVI NA OKVIRU

Na okviru je obavljen cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat. Okvir je fotografski dokumentiran prije zahvata, tijekom svih faza radova te nakon konzervatorsko-restauratorskih radova. Nakon fotografske dokumentacije pristupilo se djelomičnom rastavljanju okvira i tada su uklonjene sve neadekvatne rekonstrukcije i materijali. Rastavljanje dijelova okvira bilo je dugotrajno i pažljivo kako bi se spriječila oštećenja, međutim to je bilo nužno kako bi se restauratorski zahvati mogli kvalitetno provesti. S obzirom na to da je predmet sastavljen od više različitih materijala, rad na svakom od njih tražio je različit pristup.

⁴⁶ Prema kazivanju tadašnjeg gvardijana imotskog samostana fra Zorana Kutleše, slika je restaurirana 2007. godine, a restauraciju je izveo Josip Delić.

16 Zatečeno stanje vitice (fototeka KIM, 2019.)
Condition of a tendril before restoration (KIM photo library, 2019)

Metalni dio okvira nakon površinskog čišćenja i rastavljanja u potpunosti je odmašćen u blagom deterdžentu i vrućoj vodi. Čistilo se mekanim neabrazivnim spužvicama i četkicama s mekom dlakom. Na ovaj način uklonjene su zaostale površinske nečistoće i sve masnoće na metalu te je metal bio spreman za daljnje čišćenje. Nakon odmašćivanja pristupilo se mehaničkom čišćenju nečistoća i produkata korozije na srebrnom limu. Bilo je važno očistiti srebro u potpunosti, a da se pri tome sačuva plemenita patina. Mehaničkim putem, upotrebom skalpela i raznih mekih alati, od nečistoća i produkata korozije očišćeni su pozlaćeni i srebrni dijelovi, pazeći da se ne ošteti i sačuva sloj pozlate. Korištena je blaga kredna pasta koja je tamponima nanosena na površinu metala te su kružnim pokretima uklanjani tanki slojevi nečistoća. Čišćenje je provedeno s vanjskih i unutrašnjih strana metalnih ukrasa. Ispravljene su udubine i deformacije na srebrnom limu (sl. 18). Nedostajući dijelovi na metalu rekonstruirani su na takav način da su izrađeni kalupi za različite elemente te su ispunjeni dvokomponentnim epoksi materijalima. Za pojedine elemente korištena je kombinacija dvaju epoksi materijala radi poboljšanja svojstava; jedan je nanošen na već osušeni sloj drugoga. Sve rekonstrukcije na metalu armirane su karbonskim vlaknima radi čvrstoće i stabilnosti. Kako su rekonstrukcije zbog estetike trebale biti vrlo tanke, na ovaj način dobivena je čvrstoća i elastičnost. Nakon izlivanja i obrade, rekonstrukcije na metalu su posrebrene srebrnim listićima koje su na površinu lijepljene mikstionom. Novo posrebranje bilo je potrebno patinirati kako bi rekonstrukcije bile što sličnije ostatku metala. Za patiniranje srebra korišten je bitumen u kombinaciji s crnim pigmentom. Nakon sušenja sve je zaštićeno slojem laka. Metalne rekonstrukcije izvedene su tako da budu vidljive kako bi se prepoznali

17 Zatečeno stanje stražnje strane okvira (fototeka KIM, 2019.)
Condition of the back side of the frame before restoration
(KIM photo library, 2019)

18 Čišćenje oštećenih dijelova (fototeka KIM, 2019.)
Cleaning of damaged parts (KIM photo library, 2019)

dijelovi koji su rekonstruirani, na takav način da su one teksturom i sjajem malo drugačije. Rekonstrukcije nedostajućih dijelova spajane su s originalom upotrebom dvokomponentnog epoksi ljepljiva prilikom čega su karbonska vlakna umetana u spojeve rekonstrukcije i originala kako bi se dodatno armirao spoj. Pozlaćeni dijelovi metalnog dijela okvira čišćeni su blažim otapalima kojima se vlažio tampon i lagano nanosio na pozlatu kako bi se sačuvala pozlata. Kada su svi dijelovi na metalnoj strani okvira bili očišćeni, rekonstruirani, spojeni i podlijepljeni, metal je u cijelosti zaštićen voskom.

Drveni dio okvira sa zlatom i srebrom očišćen je od površinskih nečistoća. Uklanjanje je izvršeno kombinacijom kemijskog i mehaničkog čišćenja. Nataložena nečistoća uklanjala se vatenim tamponima namočenim različitim otapalima, alkoholom, *white spiritom* i acetonom. Dijelovi pozlate i posrebrjenja na kojima je bila nataložena čvršća inkrustacija i vosak dodatno su čišćeni mehanički upotrebom skalpela. Posrebrjenje većim dijelom nije bilo sačuvano. Svi dijelovi preparacije koji su bili napukli ili su se odvojili od podloge podlijeplje-

ni su tutkalom. Ujedno su oštećeni dijelovi preparacije ispunjeni novom tutkalno-krednom preparacijom koja je nakon sušenja obrađena, zaštićena slojem šelaka i na nju je nanesen sloj crvenog bolusa. Na sloj bolusa aplicirani su 23-karatni zlatni listići. Osim rekonstrukcija na preparaciji izrađene su i rekonstrukcije ukrasnih drvenih dijelova koji su nedostajali. Na mjestima gdje su nedostajali dijelovi ukrasa izrađene su rekonstrukcije pomoću uzimanja otisaka s istih sačuvanih ukrasa. Korištena je gumena masa za uzimanje otisaka u koju je nakon sušenja utisnut *Araldite*, dvokomponentni epoksi kit za drvo. Materijal čini specijalna epoksi smola s finim drvenim prahom kao punilom i pigmentima koji daju prirodnu nijansu drva. Karakteriziraju ga izvrsna svojstva i mogućnost modeliranja i rezbarenja profila i reljefa. Nakon sušenja rekonstrukcije su izvađene iz kalupa, dodatno obrađene i zalijepljene na odgovarajuće mjesto (sl. 19). Istim načinom na njih su aplicirani zlatni listići na bolusu i preparaciji. Sve pukotine i izrađene rekonstrukcije oblika i profila koji su bili oštećeni popunjene su istim materijalom. Oštećena polikromija

19 Rekonstrukcija nedostajućih dijelova (fototeka KIM, 2019.)
Reconstruction of missing parts (KIM photo library, 2019)

na kruni retuširana je nakon pozlaćivanja akrilnim bojama. Posrebrjeni dijelovi koji nisu bili sačuvani ispolirani su, jer je površina preparacije bila dobro sačuvana i kompaktna. Za poliranje površine korišteni su brusni papiri fine granulacije, nakon čega je površina zaštićena slojem šelaka. Srebrni listići lijepljeni su na mikstionu te su nakon sušenja zaštićeni slojem laka. Prije spajanja drvenog i metalnog dijela u cjelinu očišćena je i obnovljena konstrukcija koja se nalazila između njih. Oštećeni i šuplji dijelovi podkonstrukcije izrađeni su od novog drva. Prilikom spajanja dijelova u cjelinu bila je potrebna velika pažnja kako se dijelovi metala, pozlate i posrebrjenja ne bi oštetili jer su svi dijelovi vraćeni na izvorni način, ukucavanjem sitnih čavlića u drvenu konstrukciju. Nakon pričvršćivanja metalnog okvira za drveni dio okvira nanieseni sloj voska ispoliran je do sjaja. Staro staklo, unatoč nesavršenosti u vidu mjehura zraka na donjem dijelu površine, zbog njegove vrijednosti i autentičnosti zadržano je i ponovno montirano na obnovljeni okvir (sl. 20, 21). Okvir je krajem listopada 2019. godine vraćen u crkvu te je u njega vraćena slika *Gospe od Zdravlja*, a potom je montiran na svoj oltar. Ovaj dugotrajan i skup, ali neophodan zahvat financirao je imotski vjernički puk.

ZAKLJUČAK

Pastorizaciji oslobođenih prostora Dalmatinske zagore uvelike su doprinijele svete Prilike koje su vjernici na poseban način štivali. U Imotskom, uz zavjetnu sliku *Gospe od Anđela*, na osobit način štuje se slika *Gospe od Zdravlja*. Sliku je iz Venecije 1738. godine u Imotski poslao hrvatski književnik i filozof fra Filip Grabovac. Uz ovu sliku, fra Filip je franjevačkom samostanu na Dobrom u Splitu poslao gotovo istovjetnu sliku Bogorodice s Djetetom koja se također štuje kao Gospe od Zdravlja. Kako su otprilike u isto vrijeme slične Bogorodičine slike stigle u

20 Stražnja strana okvira nakon zahvata (fototeka KIM, 2019.)
Back side of the frame after restoration (KIM photo library, 2019)

franjevački samostan u Knin i u crkvu u Vrliku, predaja i ove slike pamti kao Grabovčev dar, no za sada za to nema potvrda u relevantnim izvorima.

Koliko je imotska slika bila važna vjerničkom puku govori i činjenica da je jedan od prvih predmeta naručen za novu crkvu bio njen srebrni okvir. Kako je okvir s vremenom jako oštećen, tijekom 2019. godine izvršen je cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat na njemu. Ovim zahvatom je raskošni srebrni, dijelom pozlaćeni okvir baroknih karakteristika spašen od propadanja te je omogućeno daljnje povremeno izlaganje Gospine slike na čašćenje vjernicima. Kod spuštanja okvira sa slikom, zbog dimenzija niše oltara i svetohraništa koje se nalazi ispred oltara, potreban je veliki oprez. Drveni dio krune dijelom je rekonstruiran jer je u prošlosti vjerojatno oštećen prilikom premještanja slike. Prilikom premještanja obvezno je korištenje pamučnih rukavica. Za održavanje okvira potrebno ga je jedanput godišnje lagano površinski pobrisati mekim kistom ili pamučnom krpom, bez jačeg upiranja da ne dođe do oštećenja rekonstruiranih dijelova. Također, potreban je vizualni pregled predmeta prilikom kojega se trebaju

pratiti napredovanja degradacije materijala kako bi se moglo pravovremeno reagirati i kako bi se spriječile veće intervencije u budućnosti na ovom vrijednom kulturnom dobru.

LITERATURA

- BALIĆ, KARLO, *Kroz Marijin Perivoj, štovanje Bl. Djevice Marije u franj. Provinciji Presv. Otkupitelja*, Šibenik, 1931.
- BILIĆ, DARKA, Inženjeri u službi Mletačke republike: inženjeri i civilna srhitektura 18. stoljeća u Mletačkoj Dalmaciji i Albaniji, Književni krug Split, 2013.
- CRNICA, ANTE, *Naša Gospa od Zdravlja i njezina slava*, Šibenik, 1939.
- DEMORI STANIČIĆ, ZORAIDA, Spomenici iz 17. i 18. stoljeća na području splitske zagore, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, (ur.) Davor Domančić, Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture, Split, br. 28, 1989.
- DEMORI STANIČIĆ, ZORAIDA, Sakralna umjetnost, *Dalmatinska zagora nepoznata zemlje*, Galerija Klovičevi dvori, Zagreb, 2007.
- DEMORI STANIČIĆ, ZORAIDA, Gospin lik u slikama i kipovima u Imotskoj krajini od 17. do 20. st., *Gospa u Imoti, Zbornik radova u prigodi 300. obljetnice oslobođenja Imotskog od Osmanlija*, (ur.) Dinko Aračić i Petar Lubina, Franjevačka provincija Presvetog Otkupitelja – samostan Imotski, Imotski, 2018., 187-208.
- ETEROVIĆ, KARLO, *Fra Filip Grabovac, buditelj i mučenik narodne misli u prvoj polovici XVIII vij (Njegov život, rad i stradanje)*, Split, 1927.
- GRBAVAC, JOZO, *Povijest, vjera i kulturna baština u Imoti*, Zagreb, 2017.
- IVANIŠEVIĆ, MILAN, *Splitsko-makarska nadbiskupija, župe i ustanove*, Split, 2004.
- IVANIŠEVIĆ, MILAN, Crkva sv. Franje Asiškog u Imotskom, Čuvari Baštine, zbornik radova simpozija u prigodi 250. obljetnice prijenosa franjevačkog samostana u Imotski, (ur.) fra Bruno Pezo, Franjevački samostan Imotski i „Služba Božja“ – Makarska, Imotski, 1989.
- JURIŠIĆ, KARLO, Crkve biokovsko-neretvanskog područja u doba turske vladavine (16.-17. stoljeće), *Kačić II, Zbornik franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja*, (ur.) Josip Soldo i Karlo Jurišić, Split 1969.
- JURIŠIĆ, KARLO, *Katolička crkva na Biokovsko-neretvanskom području u doba turske vladavine*, Zagreb, 1972.
- MARASOVIĆ, JOŠKO, Umjetničko-obrtnička drvorezbarska radionica Rako iz Imotskog, *Radionica Rako iz Imotskog*, (ur.) Ivan Alduk, Imotski/Zagreb, 2016.
- ŠVELEC, FRANJO, Filip Grabovac, *Filip Grabovac, Cvit Razgovora*, (ur.) Vladimir Rismondo, Splitski književni krug, Split, 1986.
- UJEVIĆ, ANTE, *Imotska krajina*, Imotski, 1991.
- VRČIĆ, Fra VJEKO, Župe Imotske krajine I. dio, Imotski, 1978.
- VRČIĆ, Fra VJEKO, Povijest franjevačkog samostana i crkve sv. Franje u Imotskom, Čuvari Baštine, zbornik radova simpozija u prigodi 250. obljetnice prijenosa franjevačkog samostana u Imotski, (ur.) fra Bruno Pezo, Franjevački samostan Imotski i „Služba Božja“ – Makarska, Imotski, 1989., 65-94.

INTERNETSKI IZVORI

- <http://www.samostan-imotski.hr/zajednice-top-menu/93-povistana> (9. 1. 2020.)
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Santa_Maria_della_Salute?fbclid=IwAR0gH1TghzSmCDH_wje4HzVrfZxW3ALo4fWmMb0ev5k_13MOt_9xWWDvKCo (10. 01. 2020.)
- <https://books.google.hr/books?id=JnilErP3BfEC&pg=PA173&dq=Pietro+Fauro&hl=hr&sa=X&ved=#v=onepage> (16. 1. 2020.)
- https://books.google.hr/books?id=vw5731R_6mwC&pg=PA129&lpg=PA129&dq=Pietro+Fauro&source=bl&ots=npZLm_7lZl&sig=ACfU3U1QinGWCcPS – (16. 1. 2020.)

Summary

CONSERVATION AND RESTORATION OF THE SILVER FRAME OF THE PAINTING OF OUR LADY OF HEALTH FROM THE CHURCH OF ST FRANCIS OF ASSISI IN IMOTSKI

Along with Our Lady of Angels, which became the main patron saint of Imotski and the Imotski region after the liberation from the Ottoman rule, the Imotski parish and convent church of St Francis of Assisi holds in special veneration the image of *Our Lady of Health*.

In 1738, as a gift to the church on the occasion of the relocation of the convent to the town of Imotski, the Croatian writer and philosopher Fra Filip Grabovac (1697 – 1749) sent a painting

of the Madonna and Child from Venice. During his service in northern Italy, Fra Filip sent various paintings, religious and liturgical objects to poor Dalmatian convents and churches. According to monastic archival records, among other items he obtained in Venice were two paintings of Our Lady by unknown authors, sent to Franciscan churches and convents in Split and Imotski. Approximately in the same period, two similar paintings of the

21 Prednja strana okvira nakon zahvata (fototeka KIM, 2019.)

Front side of the frame after restoration (KIM photo library, 2019)

Madonna, whose authors also remain unknown, were sent to the church and convent in Knin and to his birthplace of Vrljika respectively. According to tradition, these two paintings were also donated by Fra Filip Grabovac, although this has not been confirmed by relevant sources. The paintings in Split and Imotski are almost identical: they both represent the Byzantine *Glykofilousa* and are venerated as Our Lady of Health.

In 1864, guardian of the Imotski convent Fra Felicije Luetić made a votive offering in the form of an opulent silver frame, commissioned in Italy and shaped as a small altar. The frame was made by Venetian goldsmith Pietro Fauro called Buri. The convent collection holds a section of the design for the frame, with the inscription on its back: *Pietro Fauro Argentiere/in Venezia*. The silver frame (161.8 x 106 x 36 cm) consists of two square frames joined at the back into one large double-sided frame. A partially gilded silver sheet on the front side is placed on a wooden base, while the back consists of gilded and silver-plated wood with a dark red cloth attached in the middle. The frame rests on a pedestal shaped in the form of two steps. The entire frame and the pedestal are decorated with rich vegetative motifs: the lower and upper corners contain flower tendrils, acanthus leaves and large gilded flowers in low relief. The frame is surmounted by a second tier, richly decorated with two winged angels on clouds holding the crown with one hand, and with the other a lavish tendril that extends over the sides of the frame and consists of leaves and gilded larger flowers with decorative stones. A central medallion with Mary's monogram is placed below the crown. The wooden back side of the frame is decorated with elaborate floral ornament, gilded and silver-plated. Three identical hallmarks are present on several parts of the frame: *globo con lo zodiaco*, letters C T G in an oval, and an illegible hallmark. Although the frame dates from 1864, its production manner, design, arrangement and number of decorative elements imitate earlier Baroque forms. Af-

ter the completion of the new church in 1888 (today's church of St Francis of Assisi), an altar dedicated to the Madonna was erected in the north aisle of the church towards the apse, with the image of *Our Lady of Health* in a silver frame.

Over time, the frame suffered considerable damage. The silver sheet oxidized and became worn out, as did the gilded parts which were partially covered with corrosion and impurities. The mechanical damage of the silver part was manifested as either material loss, bending of the silver sheet, cracked material, drilling due to previous interventions or similar. Numerous ornaments or ornament fragments were missing. Some damaged parts were fixed to the frame by rusty wire and rope and reinforced with small iron plates. Angel figures at the back of the frame were additionally fastened by iron plates. Even an empty can was used a fixture to ensure stability of angel figures. Such condition prompted a conservation and restoration intervention, carried out in 2019. The metal part of the frame was cleaned of surface impurities, and the missing parts were reconstructed. All previous reconstructions were silver-plated with silver sheets on Mixtion and patinated in order to achieve visual similarity with the rest of the metal surface. Indentations and deformations of the silver sheet were repaired. After the intervention was completed, the frame was protected by wax and reassembled, after which the wax was polished. The wooden part of the frame was cleaned of surface impurities and consolidated, while instable parts were glued. Reconstructions were made in places where parts of decorations were missing. This intervention prevented the decay of the sumptuous silver, partly gilded frame with Baroque features. The frame was returned to the church in late October 2019, and the image of *Our Lady of Health* was reinstalled within the frame; the whole ensemble was then mounted on its altar. This long-lasting and expensive, but necessary procedure was carried out by the company Kvinar d.o.o. from Podstrana and financed by the faithful of Imotski.